

ویژگی های شخصیتی طلحه و زبیر در نهج البلاغه

زهره مختاری^۱

^۱ سطح دو، حوزه علمیه الزهراء (سلام الله علیها).

چکیده

یکی از شخصیت های مهم در تاریخ خلافت حضرت علی (علیه السلام) طلحه و زبیر بوده اند که در مقاله حاضر به بررسی ویژگی های شخصیتی این دو فرد از منظر نهج البلاغه پرداخته شده است با توجه به یافته های این مقاله در نهج البلاغه بیان شده است که طلحه و زبیر افرادی پولدار و بسیار طمع کار بودند و به طمع رسیدن به خلافت دست بیعت به سمت علی (علیه السلام) دراز کردند زمانی که به مقاصد دنیا پرستی خود نرسیدند پیمان خود را شکستند و در صدد نفاق در بین مردم بر آمدند در نتیجه می توان گفت یاری طلحه و زبیر با حضرت علی (علیه السلام) به دلیل بهره بیشتر از بیت المال و خلافت بوده است. مقاله حاضر به روش کتاب خانه ای و تحلیلی نگاشته شده و از چند بخش مختلف از جمله: معرفی نامه، طلحه و زبیر در زمان پیامبر، ویژگی های اخلاقی طلحه و زبیر و ویژگی های سیاسی این دو تشکیل شده است.

کلید واژه: اخلاق، زبیر، سیاست، طلحه، نهج البلاغه

مقدمه

طلحه ابن عبدالله و زبیر بن عوام از اصحاب مشهور و از اولین اسلام آورندگان بودند. عمر بن خطاب آن دو را جزو شش نفر اهل شورا و از نامزدهای خلافت پس از خود قرار داد آنها از بزرگترین منتقدان عثمان در میان صحابه بودند.

طلحه در هنگام محاصره خانه عثمان آشکارا عزل عثمان را خواستار بود نیز به همراه طلحه عثمان را کافر و مستحق مرگ می دانست این دو شخصیت پس از بیعت آشکار با حضرت علی علیه السلام بیعت خود را با ادعای دست داشتن حضرت علی علیه السلام در قتل عثمان و نیز تحمیل بیعت اجباری بر آنها شکستند و به مخالفت و راه اندازی سپاه علیه آن حضرت بر آمدند و در جنگ جمل کشته شدند.

طلحه و زبیر از دیرزمان آرزوی حکومت را در سر می پروراندند، ولی چون افکار عمومی علی (علیه السلام) را شایسته این مقام می دانستند، پس از عثمان کسی به سراغ آنان نرفت؛ از این رو با نیت و طمع خاصی به بیعت با علی - علیه السلام - مبادرت کردند، و در امر بیعت از همه سبقت گرفتند تا با این کار توجه امام را به خود جلب نمایند و از پست و مقام بیشتری بهره مند شوند. اما علی - علیه السلام - با روح عدالتی که داشتند، بر خلاف توقع و انتظاری که آن دو داشتند، آنان را با سایر افراد مسلمان برابر قرار داد و کوچکترین امتیازی به آنان نداد.

با توجه به این که بیعت شکنی طلحه و زبیر در تاریخ حکومت حضرت علی (علیه السلام) تبعات مختلفی داشت لذا پرداختن به این موضوع از نظر تاریخ اسلام اهمیت بسیار زیادی دارد.

با توجه به بررسی های انجام شده کتب و مقالات معدودی درباره ویژگی های شخصیتی طلحه و زبیر نگاشته شده است که عبارت اند از: مقاله رفتار شناسی طلحه و زبیر بر پایه مکاتبات در دوره خلافت امام علی (علیه السلام) نوشته علی رضا غلام پور و کتاب جنگ جمل ابو عبدالله محمد بن محمد بن نعمان مفید. می باشد با توجه به این که منابع بیان شده هر کدام بخشی از تاریخ را بیان می کند اما مقاله حاضر در صدد شناخت ویژگی های شخصیتی طلحه و زبیر از کتاب نهج البلاغه پرداخته است.

۱: معرفی شخصیت ها

۱_۱: طلحه

طلحه بن عبیدالله صحابی مشهور محمد معروف به طلحة الجواد، طلحة الجود، و طلحه الخیر ملقب به ابو محمد^۱. او از اولین اسلام آورندگان است و جزو ۱۰ تنی است که در روایت اهل سنت معروف به عشره مبشره، محمد به آنان وعده بهشت را داده است. وی جزو قبیله تیم بن مره قریش بود^۲.

۱_۲: زبیر

زبیر بن عوام یکی از مهمترین صحابه های محمد بود و از سوی او ملقب به حواری وی گردید و به روایت عشره مبشره که در میان اهل سنت شایع است، جزو ۱۰ تنی است که محمد به آنها بهشت را وعده داد. وی همچنین جزو شورایی است که عمر بن خطاب در هنگامی که در بستر مرگ بود تشکیل داد. ریشه نام زبیر از کلمه زبر، طی البئر بالحجاره گرفته شده که به معنای چاه سنگ یا مرد قوی است^۳.

بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه وآله از بیعت با ابو بکر، سر باز زد و در زمره یاران اولیه و خاص امام علی علیه السلام بود. بنابر بعضی اقوال، در دفن حضرت فاطمه علیها السلام شرکت داشت^۴. که به گونه ای نشان دهنده نزدیک بودن او به علی علیه السلام است. او یکی از اعضای شورای شش نفره ای بود که عمر، آنان را نامزد خلافت ساخته بود؛ ولی او به نفع امام علی علیه السلام کناره گرفت. زبیر، داماد ابو بکر بود^۵.

^۱ معین، فرهنگ فارسی، ج ۶، ص ۱۰۹۷.

^۲ ابن حنبل، مسند احمد بن حنبل، ج ۱، ص ۱۹۳

^۳ عدالت نژاد، دایره المعارف اسلام، ص ۵۴۹

^۴ ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ص ۳۶۳

^۵ ابن عساکر، تاریخ دمشق، ج ۱۸، ص ۴۲۹

۲: طلحه و زبیر در زمان پیامبر (ص)

طلحه بن عبیدالله توسط ابوبکر به اسلام گرایش یافته و مسلمان شد. بنابر نقلی دیگر، راهبی در شام خبر ظهور پیامبری به نام احمد فرزند عبدالمطلب را به طلحه داده و او پس از آمدن به مکه، به همراه ابوبکر مسلمان می‌شود.^۱

طلحه، از جمله مهاجرانی است که قبل از هجرت پیامبر(ص)، به همراه برخی از خانواده پیامبر(ص) به مدینه رفت و در خانه حبیب بن اساف از بنی حرث بن خزرج سکنی گزید. پیامبر(ص) در مکه، بین طلحه و زبیر بن عوام یا سعد بن ابی وقاص عقد اخوت بست.^۲

طلحه از جمله راویانی است که روایت مشهوری از پیامبر را نقل کرده که بر اساس آن، پیامبر در پاسخ به این سوال که چگونه باید بر او صلوات فرستاد، پاسخ داده‌اند: بگو: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».^۳

طلحه، هنگام غزوه بدر، در مدینه حضور نداشت و پیامبر(صلی الله علیه و آله)، او و سعید بن زید را برای تجسس به سمت شام فرستاده بود. وی پس از اتمام جنگ بدر به مدینه بازگشت و به پیامبر(صلی الله علیه و آله) مراجعه و سهم خود از غنائم این غزوه را درخواست کرد و پیامبر(صلی الله علیه و آله) سهمی از غنائم را به وی اختصاص داد.^۴ او در غزوه احد حضور داشت و بنابر برخی نقل‌ها از خود رشادتهایی نشان داد. وی در این جنگ زخمی شد و برخی انگشتانش از کار افتاد.^۵

طلحه پس از شکست مسلمانان در اواخر جنگ احد و پخش شدن شایعه کشته شدن پیامبر(ص)، به همراه برخی مهاجرین و انصار، از جنگ کناره‌گیری کرد. برخی منابع نیز، طلحه را

^۱ بلاذری، *جمل من انساب الاشراف*، ج ۱۰، ص ۱۱۵

^۲ ابن هشام، *السيرة النبوية*، ج ۲، ص ۵۶۱

^۳ مقریزی، *امتناع الاسماع*، ج ۱۱، ص ۳۳.

^۴ مسعودی، *التنبيه و الاشراف*، دار الصاوی، ص ۲۰۵.

نتیجه گیری

مقاله حاضر با موضوع ویژگی های شخصیتی طلحه و زبیر در نهج البلاغه می باشد که از بخش های مختلفی از جمله معرفی طلحه و زبیر، طلحه و زبیر در زمان پیامبر، ویژگی های اخلاقی طلحه و زبیر از جمله نفاق، دنیا دوستی و طمع، و از ویژگی های سیاسی می توان به پیمان شکنی و خلافت نام برد.

با توجه به یافته های مقاله حاضر طلحه و زبیر از جمله افرادی هستند که رشادت های بسیاری در زمان پیامبر (صل الله علیه و آله) انجام داده اند و در جنگ های پیامبر (صل الله علیه و آله) همیشه در کنار او بوده اند.

در زمان عثمان از از افرادی بودند که از بیت المال سهم بسیاری می بردند و ثروت زیادی را جمع کرده بودند و در کشتن خلیفه سوم نیز دست داشته اند.

با توجه به تاریخ آنچه که بیان شد است طلحه و زبیر دو شخص دنیا پرستی بودند به فکر خلافت بعد از عثمان بودند و به همین دلیل از اولین افرادی بودند که با حضرت علی علیه السلام خلافت کردند؛ تا ایشان از خلافت های اسلامی به آنها بدهد و بیت المال بیشتری برای آنها در نظر بگیرند اما زمانی که دیدند حضرت علی از این کار سر باز زد به فکر نفاق در بین امت اسلامی افتادند و بیعت خود را شکستند و به دلیل طمع زیاد خود به فکر جنگ افتادند تا بتوانند به خلافت دست پیدا کنند نتیجه این ویژگی ها به جنگ جمل ختم شد که با پیروزی حضرت علی علیه السلام ختم شد.

منابع

قرآن کریم مکارم شیرازی، ناصر، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۸۰ ه. ش.

(۱) ابن حنبل، احمد بن محمد، *مسند احمد بن حنبل*، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۴۱۶ ه.

ق

(۲) ابن سعد، *طبقات الکبری*، محمد عبدالقادر عطا، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۰ ه. ق

(۳) ابن شهر آشوب، *مناقب ال بی طالب*، قم، مکتب حیدریه، ۱۳۹۰ ه. ش

(۴) ابن عساکر، علی بن حسن، *ترجمه الامام علی بن ابی طالب من تاریخ دمشق*، قم،

مجمع احیاء فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۳ ه. ش

(۵) ابن اثیر، عزالدین ابوالحسن علی بن الکرام، *الکامل فی التاریخ*، بیروت، دار صا ۱۳۸۵

ه. ق

(۶) _____، *اسد الغابه فی معرفه الصحابه*، بیروت، دار

الفکر، ۱۴۰۹ ه. ق

(۷) ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد، *تاریخ ابن خلدون*، بیروت، دار الفکر، بی تا

(۸) ابن قتیبہ دینوری، *الامامہ و السیاسه*، علی شیر، بیروت: دار الاضواء، ۱۴۱۰ ه. ق

(۹) ابن هشام، عبدالملک بن هشام، *سیره نبویه*، بیروت، دار المعرفه، بی تا

(۱۰) ابن ابی حدید، عبد الحمید، *شرح نهج البلاغه*، قم، مکتب ایت الله مرعشی نجفی، بی

تا

(۱۱) _____، *جلوه های تاریخ در شرح نهج البلاغه*، تهران، نی، ۱۳۶۷ ه.

ش

- ۱۲) اصفهانی، فیض الاسلام، *شرح و ترجمه نهج البلاغه*، تهران، فقیه، ۱۳۶۸ ه ش
- ۱۳) ابن ابی شیبہ، عبد الله بن محمد، *المصنف*، بیروت، دار الفكر للطباعة، بی تا
- ۱۴) ابن قدامه مقدسی، *موفق الدین عبد الله بن احمد*، المغنی، بیروت: دار احیاء التراث العربی، بی تا
- ۱۵) امینی، عبد الحسین، *الغدير*، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۲ ه ش
- ۱۶) انصاریان، علی، *الدلیل علی موضوعات نهج البلاغه*، تهران، یاسر، ۱۳۵۷ ه ش
- ۱۷) بلاذری، احمد بن یحیی، *انساب الاشراف، سهیل ذکار و ریاض ذرکلی*، بیروت، دار الفكر ۱۴۱۷ ه ش
- ۱۸) بخاری، محمد بن اسماعیل، *صحیح بخاری*، بیروت: دار احیاء التراث العربی، بی تا
- ۱۹) حر عاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعه*، قم، نشر مؤسسه آل البيت، بی تا
- ۲۰) دشتی، محمد، *ترجمه نهج البلاغه*، قم، مشهور، چاپ اول، ۱۳۷۹ ه ش
- ۲۱) راغب اصفهانی، حسین بن محمد، *مفردات الفاظ القرآن*، بیروت، دار القلم، چاپ اول، ۱۴۱۲ ق.
- ۲۲) ذاکری، علی اکبر، *سیمای کارگزاران علی بن ابی طالب امیرالمومنین (ع)*، قم، بوستان کتاب، ۱۳۹۵ ه ش
- ۲۳) ذهبی، محمد بن احمد، *سیر اعلام النبلاء*، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۴۱۴ ه ق
- ۲۴) شریف الرضی، محمد بن حسین، *نهج البلاغه*، صالح، صبحی، قم، هجرت، چاپ اول، ۱۴۱۴ ه ق
- ۲۵) طبرسی، فضل بن حسن، *مجمع البیان*، تهران، ناصر خسرو، چاپ هشتم، ۱۳۸۴ ه ش

- (۲۶) طبری، محمد بن جریر، *التاریخ طبری*، بیروت، دار التراث العربی، ۱۳۸۷ هـ ق
- (۲۷) عدالت نژاد، سعید، *دایره المعارف اسلامی*، تهران، موسسه فرهنگی هنری کتاب مرجع، ۱۳۷۵ هـ ش
- (۲۸) فلاح زاده، احمد، *جایگاه و نقش ال زبیر در تاریخ اسلام*، تهران، باقر العلوم، ش ۴۳ و ۴۴، ۱۳۸۹ هـ ش
- (۲۹) فرید تنکابنی، مرتضی، *رهنمای انسانیت سیری دیگر در نهج البلاغه*، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۲ هـ ش
- (۳۰) کلینی، محمد بن یعقوب، *کافی*، قم، دارالحديث، بی تا
- (۳۱) مدنی، سید علی خان، *الطراز الأول و الكنز لما علیه من لغة العرب المعول*، مشهد، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۲۶ هـ ش
- (۳۲) مسعودی، ابوالقاسم، *التنبیه و الاشراف*، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۱ هـ ش
- (۳۳) مطهری، مرتضی؛ *سیری در نهج البلاغه*، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۶۱ هـ ش
- (۳۴) مقریزی، تقی الدین، *امتناع الاسماع*، قم، دار الکتب العلمیه، بی تا
- (۳۵) معین، محمد، *فرهنگ معین*، تهران، زرین، چاپ سوم، ۱۳۸۶ هـ ش
- (۳۶) مغربی، قاضی نعمان، *دعائم الاسلام*، قم، مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۳۸۵ هـ ق
- (۳۷) مکارم شیرازی، ناصر، *پیام امیر المومنین*، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ هـ ش
- (۳۸) مفید، محمد بن نعمان، *الجمال*، تهران، نشر نی، ۱۳۶۷ هـ ش

۳۹) هدایت پناه، محمدرضا، *بازتاب تفکر عثمانی در واقعه کربلا*، قم، پژوهشگاه حوزه و

دانشگاه، ۱۳۹۳ ه ش

۴۰) یعقوبی احمد بن ابی یعقوب، *التاریخ یعقوبی*، بیروت، دار صار، بی تا